

НЕОБХІДНІСТЬ ЗДІЙСНЕННЯ ПЕРЕСТРАХУВАЛЬНИХ ОПЕРАЦІЙ ТА УПРАВЛІННЯ НИМИ ПРИ СТРАХУВАННІ ЖИТТЯ

Валентина
Комадовська,
здобувач кафедри
страхування
ДВНЗ «Київський
національний
економічний
університет імені
Вадима Гетьмана»

ТЕОРІЯ

Будь-якій страховій компанії навіть за умови стабільної економіки та ретельного відстеження ризиків дуже рідко вдається самотужки вирішити усі проблеми, пов'язані з формуванням однорідного та збалансованого страхового портфеля. Недостатній розмір статутного капіталу, вузьке коло потенційних страхувальників, спеціалізація за окремими видами страхових продуктів, територіальне обмеження діяльності невеликим регіоном перешкоджають страховику формувати портфель, який забезпечує перерозподіл ризику. Така проблема існує також і для компаній зі страхування життя, незважаючи на те, що їх діяльність ґрунтується на законі великих чисел [2]. Саме тому для вирівнювання страхових сум за прийнятними на страхування ризиками (і, таким чином, збалансування страхового портфеля), приведення потенційних сукупних зобов'язань у відповідність з фінансовими можливостями страховика і, відповідно, для забезпечення фінансової стійкості страхових операцій та їх рентабельності існує інститут перестрахування [6].

На вітчизняному ринку страхування життя перестрахування ризиків здійснюється переважно в іноземних перестраховиків: премії, передані перестраховикам-нерезидентам, становлять 99% усіх перестраховальних премій (рис.1). Разом з тим розміщення значних ризиків на міжнародному перестраховальному ринку – реальність світової практики. Навіть розвинуті ринки вимагають іноземного перестрахування з метою запобігання кумуляції ризиків, збільшення щільності страхування у межах однієї країни. З іншого боку – на українському ринку немає реальних умов для розміщення ризиків страхування життя. Насамперед це пов'язане з умовами ліцензування страхової діяльності, де зазначається, що страховик має право приймати ризики в перестрахування лише з тих видів добровільного і обов'язкового страхування, на здійснення яких він отримав ліцензію. Як відомо, страховик, що отримав ліцензію на страхування життя, не має права займатися іншими видами страхування, тому в Україні досі не існує професійної компанії, яка б

здійснювала виключно перестраховальну діяльність.

Проте необхідно зазначити, що практично всі українські компанії зі страхування життя співпрацюють із провідними перестраховиками, такими як Мюнхенське та Швейцарське перестраховальні товариства. На думку фахівців Держфінпослуг, така «перевага перестраховиків-нерезидентів обумовлена винятковою репутацією та більшою надійністю іноземних перестраховиків порівняно з вітчизняними, стабільністю економічної ситуації в розвинених країнах та відповідними рішеннями щодо політики перестрахування, що приймалися іноземними інвесторами – учасниками страховиків» [8].

Відсутність практичного досвіду здійснення перестраховальних операцій зі страхування життя на внутрішньому ринку вплинула на розвиток теоретичних досліджень у вітчизняній страховій науці. Саме тому питання щодо необхідності здійснення перестрахування життя було предметом наукових досліджень в основному зарубіжних учених [9;10;11], які виділяють три основні причинні аспекти:

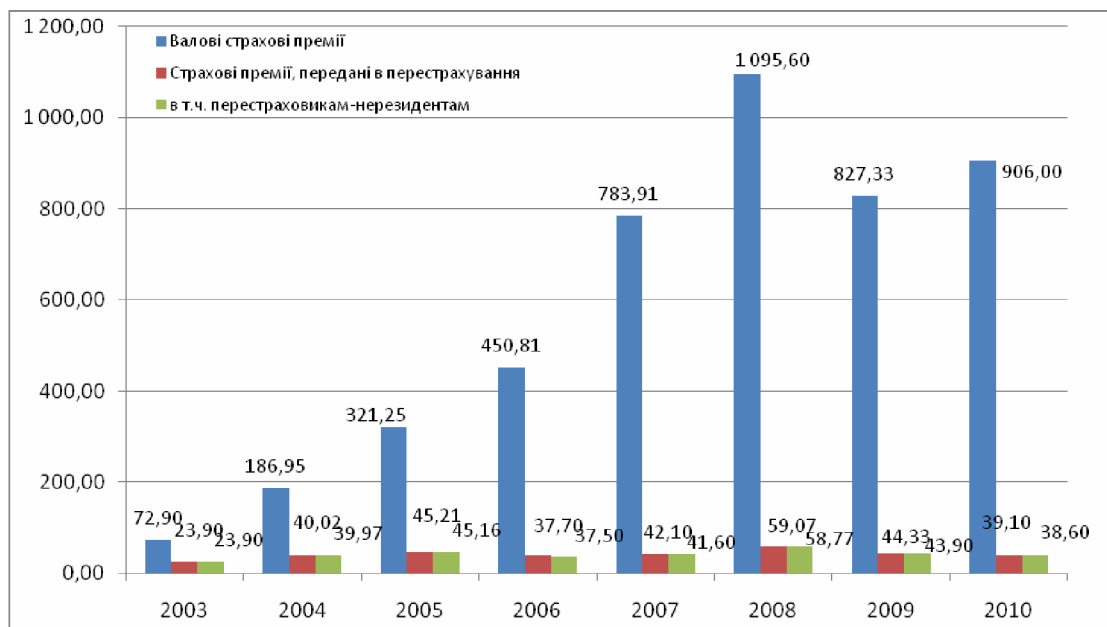


Рис.1 Динаміка страхових премій зі страхування життя, переданих у перестраховання (у т.ч. перестраховикам-нерезидентам) порівняно з валовими страховими преміями, млн. грн.

(Джерело: складено автором за матеріалами Держфінпослуг [8])

- обмеження коливань збитковості;
- фінансування впровадження нових страхових продуктів;
- отримання додаткового сервісу.

Для досягнення кращих показників діяльності компанії зі страхування життя ставлять за мету обмеження коливань збитковості. Зокрема, компанія повинна враховувати ризики, пов'язані зі станом здоров'я, професійною діяльністю, способом життя, хобі; ризики непрацездатності, які важко оцінювати і які суттєво впливають на коливання збитковості. За таких обставин доцільніше застосувати просту процедуру перестраховання, ніж намагатися формувати однорідний портфель ризиків на етапі укладання договору страхування життя.

Водночас навіть при гомогенному (однорідному) портфелі страховик все ж може зазнати втрат через коливання, пов'язані з кумуляцією збитків у результаті одного страхового випадку (наприклад, аварія літака, пожежа у висотних будинках, техногенна аварія на підприємстві, землетрус). Цей ризик підвищується, якщо група людей страхується одночасно. У такому разі кумуляцію може покривати лише перестраховання.

Крім того, страховики можуть мати потребу в перестрахованні для отримання фінансування з метою запровадження нових страхових продуктів. Особли-

во це необхідно молодим компаніям або тим, які інтенсивно розвиваються та зазнають суттєвих фінансових витрат для впровадження нового бізнесу. Враховуючи, що довготермінові договори страхування життя, як правило, передбачають значні комісійні винагороди у перший рік дії договору, за допомогою перестраховання можна зменшити ці витрати на аквізицію, оскільки вони (витрати) не враховуються при розподілі страхової премії. Ця специфічна риса властива, як правило, перестрахованню життя.

Додатковий сервіс, який надають перестраховики для щойно створених компаній, може бути дуже різноманітним: рекомендації щодо здійснення андеррайтингу, припущення щодо тарифів, дизайн страхових продуктів, структура процесу адміністрування, контроль збитків. Для цих компаній така допомога може бути неоціненною і слугуватиме основною причиною вибору конкретного перестраховика. Водночас і для більш розвинутих компаній іноді є корисною допомога перестраховика, насамперед стосовно андеррайтингу – у випадках, коли перестраховик може мати значно більший досвід. Таким чином, навіть великі компанії перестраховують «незвичайні ризики» – не тому, що вони можуть спричинити великі коливання збитковості, а через те, що прямий страховик довіряє

перестраховиків оцінку страхового ризику.

Прихід на український ринок страхування життя іноземних перестраховиків позитивно вплинув на андерайтингову політику вітчизняних страхових компаній. Будучи зацікавленими у плідному партнерстві, іноземні перестраховики не лише надають послуги у вигляді консультацій із питань андерайтингу, а й пропонують розглянути нові види страхових продуктів, наприклад, страхування від критичних захворювань, страхування на випадок інвалідності, колективне страхування. Розроблення цих програм самотужки була б обтяжливою для вітчизняних страховиків, насамперед через відсутність статистичної інформації для розрахунку страхових тарифів. Наприклад, онлайн-довідник із андерайтингу MIRA, який пропонує Munich Re, є суттєвим інтерактивним допоміжним ресурсом із андерайтингу. MIRA розроблений з метою просування андерайтингу на новий рівень шляхом розміщення найбільш актуальної інформації, яка завжди повинна бути буквально «під рукою» під час оцінювання ризику.

Крім того, згідно з українським законодавством страхова компанія може залишати на власному утриманні страхові зобов'язання, що не перевищують 10 відсотків суми сплаченого статутного фонду і сформованих вільних та страхових резервів на останню звітну дату [1]. Якщо обсяг відповідальності більший, то страховик зобов'язаний передати увесь надлишок іншим страховим та перестраховальним компаніям, тобто перестраховувати ризик. Таким

чином, перестраховування для страховика є не лише економічно доцільним, а інколи – обов'язковим.

Отже, перестраховування є гнучким та дуже ефективним інструментом ризик-менеджменту, який з легкістю може бути пристосований до будь-яких індивідуальних потреб страховика. Крім того, для компаній зі страхування життя перестраховування є також інструментом фінансового менеджменту, за допомогою якого можна зменшити витрати (таким чином збільшити прибуток, зменшити ціну страхової послуги), покращити якість страхових послуг. Щоб визначити, якого перестраховального захисту потребує цедент, потрібно оцінити елементи покриття як кожного зокрема, так і через призму їх повної взаємодії. На рис. 2 схематично зображено увесь спектр послуг, які може отримати прямий страховик від перестраховика.

У зв'язку з відсутністю практичного досвіду надання перестраховальних послуг на вітчизняному ринку страхування життя та недостатніми теоретичними напрацюваннями у цій сфері, постає питання дослідження особливостей управління перестраховальними операціями при страхуванні життя з урахуванням реалій національного ринку. З'ясовано, що вторинний, обслуговуючий характер перестраховальних операцій зумовлює особливості управління ними та відмінності від управління страховими операціями. У процесі управління перестраховальними операціями розкривається один із законів діалектики «єдність та боротьба протилежностей». З одного боку, перестраховальні операції не можуть існувати

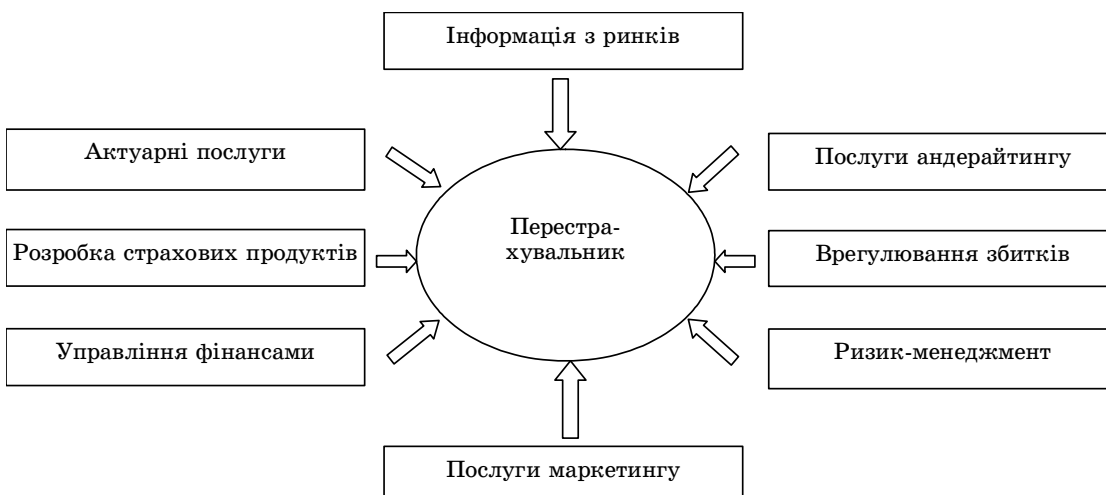


Рис. 2. Послуги, які надає перестраховик

окремо від страхових операцій, з другого - їх розвиток здійснюється за власними, незалежними від страхування законами, формується ринок перестраховальних операцій, який характеризується власними рисами. На процес управління перестраховальними операціями впливають:

- відмінності між страхуванням і перестраховуванням. Тоді, як страхування – це угода між страховою компанією та фізичними або юридичними особами, перестраховування є формою страхової угоди, що укладається між двома або більше страховиками [9]. На відміну від страхування, у перестраховуванні не існує спеціальних регулятивних норм щодо договору [7]. Вважається, що сторони цілком обізнані щодо предмета перестраховального договору і не потребують особливого захисту з боку держави;

- законодавча база для здійснення перестраховальних операцій. Законодавство загалом допускає перестраховальну діяльність, а певні обмеження, якщо такі існують, носять лише загальний характер. У широкому спектрі жодних правових взаємовідносин між страхувальником і перестраховиком не існує [7];

- особливі принципи, характерні для здійснення перестраховальних операцій. Насамперед це принцип «наслідування частки прямого страховика» («follow me») та принципи найвищої добросовісності, справедливості та довіри, які виявляються у звичайній діловій практиці під час здійснення перестраховальних операцій [5;7].

Водночас мета управління перестраховальними операціями підпорядкована меті управління страховими операціями - забезпечення якісного страхового портфеля, платоспроможності страхової компанії та отримання прибутку. Складові мети управління перестраховальними операціями можна згрупувати так:

- збалансованість страхового портфеля. За допомогою перестраховування у страхової компанії розширюються фінансові можливості, а саме: можливість укладати договори страхування з великими страховими сумами. Наприклад, договір на базі ексцеденту сум дає можливість укладати договори страхування життя з різними страхо-

вими сумами і одночасно зберігати однорідний та добре збалансований портфель на власному утриманні [7];

- ефективність здійснення перестраховальних операцій. Прямий страховик повинен знайти баланс між тією частиною страхової премії, яка передається у перестраховування (а відповідно й дохід), і зростанням ризику коливання збитковості у разі зменшення обсягу перестраховування;

- виявлення шляхів покращення здійснення перестраховальних операцій. На здійснення перестраховальних операцій впливає багато факторів – особливості законодавства, особливості страхових продуктів, які пропонує страхова компанія, їх гнучкість (можливість змінювати умови договору), структура страхового портфеля, об'єктивні умови, які впливають на життя застрахованих осіб. Взаємодія цих чинників, їх постійна зміна зумовлюють пошук шляхів удосконалення перестраховальних операцій та покращення умов управління ними.

Суб'єктами управління перестраховальними операціями є: органи державної влади; менеджмент, який відповідає за фінансову стійкість страхової компанії; фахівці страхової компанії (працівники департаменту перестраховування, актуарії, андеррайтери). Об'єкти управління – це:

- ціна перестраховального захисту;
- умови перестраховального захисту (ліміти відповідальності, термін покриття, умови оцінки ризиків);
- частка перестраховика у страхових резервах;
- операційний прибуток;
- зовнішньоекономічна діяльність при перестраховуванні життя у нерезидентів.

Вітчизняне законодавство визначає перестраховування як страхування одним страховиком (цедентом, перестраховальником) на визначених договором умовах ризику виконання частини своїх зобов'язань перед страхувальником в іншого страховика (перестраховика) резидента або нерезидента, який має статус страховика або перестраховика, згідно з законодавством країни, де він зареєстрований [1]. Звичайно, це визначення є правильним, проте, на нашу думку, лише тоді, коли воно трактується з теоретичної точки зору.

Однак, таке формулювання, яке має силу закону, спричинило свого часу появу проблеми, яка полягає в тому, що законодавчо не є розділеними поняття «страхування» і «перестрахування». Таким чином, оскільки згідно з Законом України «Про страхування», «перестрахування – це страхування...», підзаконними нормативними актами вимагається, що договори перестрахування зі перестраховиками-нерезидентами повинні містити окремі відомості, притаманні договорам страхування. Такий стан справ ускладнює здійснення перестраховальних операцій, особливо при страхуванні життя, де перестраховальні угоди укладаються переважно на облігаторній основі, які автоматично поновлюються із року в рік. З огляду на вищезазначене, було б доцільно не давати тлумачення терміна перестрахування у тексті Закону. Достатнім, на наш погляд, є роз'яснення у Цивільному кодексі щодо договору перестрахування. Така практика є звичайною для більшості країн Заходу.

Щодо здійснення перестраховальних операцій із перестраховиками-нерезидентами в Україні держава як суб'єкт управління перестраховальними операціями встановлює низку вимог. Причому нагляд, контроль та регулювання здійснюються через Держфінпослуг, Національний банк України, Державну податкову адміністрацію. У зв'язку з тим, що майже уся перестраховальна премія за договорами перестрахування життя сплачується саме перестраховикам-нерезидентам, причому валютні ризики, пов'язані зі здійсненням перерахунку коштів, покладені на сторону-боржника, вдосконалення законодавства у цій частині є надзвичайно важливим.

Оскільки законодавство лише загально допускає перестраховальну діяльність, то договір перестрахування виступає способом оформлення і основою правовідносин між сторонами. Управління перестраховальними операціями починається уже на етапі підготовки до укладення договору, який містить низку традиційних для договорів перестрахування застережень, тобто стандартних формулювань, що склалися унаслідок тривалого застосування на практиці.

Застереження «Свобода рішень Компанії» передбачає, що право цедента на управління своїми власними справами щодо ризиків, перестрахованих на умовах договору перестрахування, не будуть обмежуватися цим договором перестрахування. «Компанія може вільно приймати рішення відповідно до заявлених збитків шляхом їх визнання, оспорювання або врегулювання шляхом компромісу. Усі вчинені дії або упущення Компанії є обов'язковими до виконання Перестраховиком» [4]. Однак, на нашу думку, така свобода дій стосуватиметься лише сум у межах обумовленого ліміту автоматичного покриття. Будь-які суми, які перевищують цей ліміт, пропонуються перестраховику факультативно шляхом представлення узагальненої інформації за конкретним ризиком, а також засвідчених цедентом копій усіх страхових документів, передбачених правилами андеррайтингу. Крім того, перестраховик має право вимагати додаткову інформацію щодо запропонованого ризику. Отже, сторони є зацікавленими заздалегідь погодити основні положення правил андеррайтингу, які, поряд із правилами страхування, є невід'ємною частиною договору перестрахування.

Нерідко перестраховик, пропонуючи нові продукти зі страхування, одночасно погоджує андеррайтингові вимоги для нових страхових продуктів. Зокрема, спеціальні рекомендації стосовно андеррайтингу при страхуванні життя позичальників, колективного страхування, страхування додаткових ризиків, страхування «ключової фігури» бізнесу і т. ін. Таким чином, навіть, якщо це звучить суперечливо, часто умови перестрахування визначають умови страхування. Проте, це позитивно впливає на процес управління не тільки перестраховальними, а й страховими операціями.

Інші стандартні застереження такі, як «Наслідування частки цедента», «Помилки та ненавмисні упущення» [6] також відіграють важливу роль при управлінні перестраховальними операціями. У них виявляються основні принципи ділової практики під час здійснення перестраховальних операцій. Наприклад, застереження про наслідування частки цедента застосовується під час розрахунку перестра-

хувального відшкодування, тобто перестраховик зобов'язаний слідувати належним, справедливим та точно здійсненим виплатам страховика-цедента. Водночас застереження про помилки та упущення передбачає, що ненавмисні помилки та упущення не будуть обмежувати права або обов'язки сторін, проте підлягатимуть виправленню у найкоротший термін. Зокрема, якщо цедент помилково не включив певний ризик у бордеро¹ або неправильно вказав частину страхової суми, яка передається у перестраховання, то перестраховик все одно буде нести відповідальність у межах своїх договірних зобов'язань.

У зв'язку з тим, що українські страхові компанії, які займаються страхуванням життя, почали здійснювати перестраховальні операції порівняно недавно, вказані проблеми могли б стати предметом подальших наукових досліджень. Вирішення цих проблем сприятиме налагодженню ефективних перестраховальних відносин та уникненню суперечок, конфліктних ситуацій у перестраховальній діяльності страхових компаній.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про страхування» (зі змінами) [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua> / Законодавство України.
2. Залетов О.М. Убезпечення життя: Монографія / О.М. Залетов. К.: Міжнародна агенція «БІЗОН», 2006. - 688 с. - С. 531.
3. Дедиков С.В. Оговорка об ошибках и упущениях [Електронний ресурс]: Перестрахование 2003: потенциал развития. материалы VII Всероссийской конференции по перестрахованию. Статьи по перестрахованию / С.В. Дедиков.

- М.: Пульс, 2003. - 752 с. - Режим доступу: <http://www.moscow.ru/info/biblioteka-perestrahovania>.

4. Договір перестраховання [укладений 01.10.2002 р., із змінами і доповненнями] / Я.Я. Прокопюк, Д. Демидов // ВАТ «КСЖ «Універсальна». - 2002; Мюнхенське перестраховальне товариство. - 2002.

5. Журавлев Ю.М. Формы и методы проведения перестраховочных операций. Основные виды перестраховочных договоров / Ю.М. Журавлев. - М.: Научно-информационная внедренческая фирма «ЮКИС», 1993. - 192 с. - («Библиотека коммерческих знаний»).

6. Крутик А.Б. Организация страхового дела [учебное пособие] / А.Б. Крутик, Т.В.Никитина. - СПб.: Изд. Дом «Бизнес-пресса», 1999. - 304 с. - С. 266.

7. Пфайффер К. Введение в перестрахование / К. Пфайффер. - М.: Анкил, 2000. - 155 с.

8. Річні звіти Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг за 2008 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www/dfp.gov.ua>.

9. Dr. Claus Gerathewohl et al. Reinsurance Principles and Practice Verlag Versicherungswirtschaft e. V., Karlsruhe, 1980. - В 2-ох томах. - Т. I - С. 512.

10. Life and Accident and Health Insurance Accounting. - IASA International Office. - Durham, 2001. - 1012 p.

11. Life and Health insurance. Kenneth Black, Jr., Harold D. Skipper, Jr. (Library of Congress Cataloging-in-Publication Data). - 13th ed. - 2000. - 1054 p.

¹ Перелік ризиків, які передаються у перестраховання